

بایزادای است و باید بکمیسیون ماله پرود و از آنجا جواب نوشته شود

آقا شیخ محمد علی - ما نباید هیچوقت قانون خارجه را پیشنهاد خود بنمائیم بلکه باید مزاج مملکت خودمان را ملاحظه نمائیم آن روز که در باب قانون متوفیات رأی گرفته میشد این مذاکرات شد و بلاخره مدتی قرار گذاشته نشد و گفتند از سابق مجرا شود و تانیاً ارجاع این نوشته بکمیسیون ماله صحیح نیست زیرا که قانونی شده و گذشته است و اگر هم اشکالی باشد باید خود مجلس آن را رفع نماید.

آقای میرزا ابوالحسن خان - رفته از استغفای وزراء در مجلس قرائت شد ظاهر آ رسم است که هیئت کابینه وقتی می خواهند استعفا بدهند باید جهت را بگویند نمی شود که یک هیئتی بدون جهت استعفا بدهند و معلوم نشود که این استعفا برای چیست بلی استعفا صحیح است ولی در صورتیکه مجلس بآنها اطمینان نداشته باشد یا پدشاه مرل میکند یا خود وزیره نمی خواهند علی احوال باید جهش معلوم باشد و الا چه جهت دارد درین وقت تنگ و باریک آنها استعفا بدهند و از خدمت بمملکت و ملت خود را مستغنی بدارند

آقای میرزا محمود - بنظر بنده چنین می آید آن روزیکه این هیئت آمدند و معرفی شدند و گفته شد استعفا می دهند جواب داده شد که ایستور قبول نمیشود مگر اینکه بیاید مجلس جهت استغفای خود را بگویند

وکیل التجار - در هیچ جا هیئت وزرا بدون جهت استعفا نمی دهند و حال آنکه در سایر ممالک وزارتخانه ها طوری دائر است که بشیر وزیر باید تغییر در امورات پیدا نمیشود مگر با جهت استعفا نمی دهند اما همه می دانند که در مملکت ما هنوز وزارتخانه ها دایر نشده مگر یکدی دو وزارتخانه پس اگر تغییر در وزیر داده شود فوراً تغییر در کارها داده می شود پس نباید استغفای این هیئت را قبول کرد مگر اینکه علت آن را بگویند شما ملاحظه کنید حالا امروز می شود باین وزارتخانه ها کاری رجوع کرد تا میرویم قدری آسوده باشیم و کارها قدری رو براه شود وزراء استعفا میدهند و یک مدتی کارها در اداره مملکت معوق و معطل می ماند

آقا شیخ حسین - ابتدا که این رفته در اینجا خوانده شد و و کلا سکوت نمودند بجهت این بود که جناب رئیس گفتند در این باب تعقیقات بعمل خواهد آمد و امروز در این مملکت اگر وکیل یا وزیری از شغل معین خود استعفا بدهد در صورتی که خیر خواهر ملت باشد اول آن استعفا پذیرفته نخواهد بود و تا بیاعتل آن بایده معلوم شود از این قرار بایده فشاری بآنها وارد شده باشد.

آقا ملاحسن وارث - بلی همان طور که اظهار شد سکوت حضرات و کلا در این باب بجهت همان بود که جناب رئیس گفتند تحقیق میشود ولی باید معلوم شود که چرا استعفا داده اند و بعد لزم معین شن مانع را باید دفع نمود.

ساعدا الوزاره - بنده عرض میکنم همان طور که آقای وکیل التجار گفتند ادارات منظم ما منحصر است به همین دو وزارت خانه اگر مقصود میز و صندلی و صورت ظاهر است همین طور است که گفتند ولی اگر مقصود اداره بودن است هیچ

که ما بآن ترتیبی که باید کارها در جریان باشد مرتب نیست اما در باب استغفای وزراء در این موقع باریک باید جد آرسیدگی و وقت کرد که اگر مقصودشان از این استعفا راحت طلبی بوده نباید ایشان را بحال خود بگذاریم که در این موقع سخت راحت نایند و اگر در این بابمانی دارند باید معلوم شده در صدر رفع آن مانع بر آئیم.

آقای حاج امام جمعه - باعتقاد بنده تا علت را ندانیم در این موضوع هر چه مذاکره شود تضییع وقت کرده ایم البته پس از آنکه علت معلوم شد نباید بگذاریم آنها راحت طلبی نمایند.

آقای سید حسن قهی زاده - حرف در استغفای وزراء بود این ها میروند حضور اعلی حضرت و استعفا میدهند شاه هم قبول میفرماید و حال آنکه باید قبل از وقت مجلس آمده و موافقی که باعث استغفای ایشانست اظهار دارند گویا این ترتیبات را خلاف مشروطیت بدانند و حال آنکه استغفای آن ها باید در بین دو رای مختلف باشد یا مخالف رای مجلس یا مخالف رای سیاسی سلطنت حالا این و کلا میدانند که ایشان از جهت استعفا داده اند و اینجام نامده اند مگر باید بیایند در کمیسیون و علت استغفای خود را بگویند و باید کاری کرد که دیگر کمیته سابق مملکت گرفتار وزرای بی علم نشود و رجال دولت از اینکه وزارت در مملکت محدود و منحصر بوجود هشت نفر شده نهایت دلتنگی را دارند اگر وزارت در میان هفتاد نفر بود خوب میشد لکن امروز اسبابی فراهم می آورند که هیئت وزراء تجدید شود شاید نوبت بخواهد آن ها هم برسد همینکه هیئتی منتخب شده خود آنها جزو آن کابینه نبوده باز اسباب تغییر هیئت دیگر فراهم می آورند البته همه هم میل بوزارت دارند این است که هر سه ماه سه ماه گرفتار این مشکلات می شویم همین قدر که اعلی حضرت هم او بی هیئتی را انتخاب کرده معرفی می شوند ما هم میپذیریم پس از مدتی دیگر باز هیئت دیگری انتخاب میشوند به این ترتیب که می بینید آنها را پیش می آید آنچه از اول بنظر بنده رسیده بجهت سعادت این مملکت آن است که این مسئله قانونی بشود که وزراء هیچ وقت از اشخاص قدیم بی علم متقلب انتخاب نشوند و اولاً موافق این هیئت را باید دانست تا اینکه در رفع آن کوشید

وکیل الرعایا - بنده تصور میکنم که یک وزیری یا یک کابینه بدون اینکه مانع بزرگی در اجرای مقاصد خود داشته باشد استعفا بدهد ما می توانیم آن مانع را بشناسیم و علت را بدانیم و عرض میکنم که ما باید به اشخاصی که مانع از پیشرفت امور هستند اعلام کنیم که شما در این مدت زمان امتحانات خودتان را بخوبی داده اید همان مقداری که تا حال برده اید و خورده اید و نود و نود کرده اید شما پس است بهمان اکتفا کنید ما هم بشما کاری نداریم و اگر هم بخواهید که وزراء آن مانع آخری را بجهت بگویند نظر آنهاست.

سیدالاحکما - همان قسمی که آقای حاج امام جمعه گفتند اول باید تحقیق شود که علت استعفاء چیست و بعد در آن موضوع مذاکره شود.

اسدالله میرزا - مطلب تمام گفته شد فقط یک چیز گفته نشده باین که این لایحه جناب صنیع الدوله تمام است بکمیسیون می رود. پس فردا بمجلس آورده و رای گرفته میشود ولی بنده که

بسیکی از نایند نان ملت هستم عرض میکنم بنده وقتی میتوانم رای بدهم که بدانم این پول را میدهند و بدست وزیر ماله امین صحیحی میرسد اگر خود صنایع الدوله نباشد پس باید کسی باشد که طرف اطمینان باشد.

رئیس - کاغذ جناب موبد السلطنه است که بمجلس نوشته اند قرائت می شود (رقمه وزیر عدلیه قرائت شد مشر بود باینکه) در باب استعفا بعضی از متهمین که بنده را خواسته اند و باید توضیحات بدهم چون چند روز است که ناخوش و بستی هستم و بدیهی است که (لبس علی المریش حرج) لهذا جناب صدق الملک که رئیس محکم جزا است از برای دادن توضیحات منزبور فرستاده شده اند.

رئیس - معلوم می شود که وزیر هدایه قناعت مزاج دارند یا بجهت همین استغفای هیئت وزراء بوده که خود شان حاضر نشده و این رفته را نوشته اند ولی میدانند که بموجب قانون مجلس یا وزراء یا معاونین رسمی آنها همیشه طرف می باشد و یکی هم در بعضی اوقات طرف میشود با کمیته که از بابت مطالب قانونی که راجع بآن وزارتخانه است باین جهت جناب صدق الملک بمجلس خواسته نشد و در کمیسیون از ایشان توضیح بخواهند دیگر قرار بود کمیونی برای ملاحظه قانون وزارت عدلیه معین شود آنچه بنظر بنده رسیده و معین گردیده است اسامی ایشان از قرار ذیل است.

(آقای حاجی امام جمعه) (بهر العلوم) (آقا شیخ محمد علی) (آقای سید جعفر) (آقای تقی زاده) (دکتر ولی الله خان) (حسنی خان) (آقا شیخ محمد حسین بزدی).

رئیس - فردا که روز یک شنبه و مجلس مخصوص است.

روزه شنبه هم موضوع مذاکره همان نسخه قانون انجمن تجاری است که زودتر تمام شده شروع بقانون وزارت عدلیه شود.

مجلس ختم شد

مذاکرات روز ۳ شنبه چهارم شهر ربیع الثانی

خلاصه مذاکرات روز شنبه فرم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

اسامی غائبین روز شنبه شرح ذیل قرائت شد آقای مجد الملک - آقا میرزا محمود اصفهانی - شهیدی باقر - دبیر سائل - تقة الاسلام - امین الرعایا قوام دیوان.

رئیس - در باب استعفاء وزراء که وکلای محترم اظهار داشتند از ایشان توضیحات خواسته شود که وزراء چرا استعفا داده اند آنچه بعد از تعقیقات در این باب معلوم شد اینست که استعفا وزراء معظم بجهت حفظ مسلک خودشان بوده است و چون مسلک ایشان با مسلک مجلس مقدس مطابق و موافق است لهذا باید و کلا نهایت جد و جهد را بنمایند که استغفای ایشان در خاک کبای مبارک اعلی حضرت همایونی قبول نشود و چون معلوم نیست که هنوز استغفاشان قبول شده باشد این استعفا از خودشان میشود و اگر هم قبول شده باشد خوبست هیئتی از مجلس مقدس منتخب شود که حضور مبارک همایونی شرف اندوز گشته استعدا نمایند که استغفای وزراء معظم را قبول نفرمایند حالا خودتان آن هیئت را

آقای حاج امام جمعه - آقای مستشارالدوله
 آقای تقی زاده - آقای حاج سید نصرالله - آقای حاج معین النجار - آقای حاج محمد اسمعیل آقا - و عرض میکنم اگر مقتضی شد بایه شرفیاب شوند و چون استعلا شده و هنوز معلوم نشده که استعفاای وزراء قبول شده یا نه و روز پنج شنبه هم قانون تجارتی خوانده میشود که زودتر تمام شده و شروع بقانون عدلیه شده و از هیئت مقتضه برای نظر در قانون عدلیه خواهش می نمایم که آنها هم در کار مجاد باشند که هر چه را ملاحظه بینمایند بدینجهت و از مجلس هم زودتر بگذرد و بدینوسیله است که امروزه از قانون عدلیه قانونی مهمتر نداریم هر چه زودتر باید انشاء الله این قانون تصویب شده بگذرد . مجلس ختم شد

مذاکرات روز ۵ شنبه ششم شهر ربیع الثانی ۱۳۲۰

خلاصه مذاکرات روز ۳ شنبه ۵ را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند . اسامی نمایندگان قبل از قرارداد قبل قرائت شد حاجی امین الضرب - حاجی سید نصرالله - مجد الملک ساعد الزواره - ادیب کلیایکانی .

رئیس - دستخط بخبرک هم ایرونی رسیده قرائت میشود . (دستخط مبارک که خطاب بوزیر دربار بود قرائت شد) مشرب اینکه با این حوادث ناگواری که در سرحد روی داده و اهالی آنجا گرفتار حادثه و آواره شده اند خاطر ما را ضعیف نمیشود که در دارالخلافه مشغول جشن باشیم . خارج جشن میلاد خودمان را بطور اعانه در حق باز ماندگان اهالی سرحد که دچار مصیبت گشته اند بیاد داشته باشیم که بترتیب با آنها برسانند و در این باب با هیئت وزرا هم گفتگو کنید یقین است که آنها هم این فیت ما را مساعد خواهند بود .

رئیس - باید از صدور این دستخط مبارک اعلیحضرت هم ایرونی بی نهایت متشکر باشیم که در حقیقت مینها درجه و طبقه پندری را در این موقع بعمل آوردند لهذا خوب است ماها که کلاهخیم از طرف عموم ملت و اهالی سرحد تشکر اختالصانه خودمان را تقدیم حضور مبارک اعلیحضرت هم ایرونی داریم و همانطور که اعلیحضرت عزاجم جعفر اصف پندری را اظهار فرمودند انعام با کمال تشکر و تمجید و این بوظایف فرزندی انجام نموده در اینوضع جشن را ترک نکرده بلکه بر ابعیت و عظمت آن ازود با کمال شگوه بهتر از ستودن ما بجهت حصول بدار جم و ایتم دستخط دیگری است صادر شده قرائتمی شود دستخط قانونی قرائت کردید از قرارداد قبل .

مجلس شورای ملی اگر چه هیئت وزرای مسئول در اسعفاای از مشاغل خود نهایت استنادگی داشتند مابلاسلطانت بعد استعفاای آنها زاینه تقریرت و بموجب این دستخط بجلس شورای ملی اطلاع میدهمیم که وزرا در سر مایوریت حقوق عالی هستند فقط چون خلف السلفه خیلی در انحصار از خدمت و استعفاای خود مصر و مجد بود بالضرورة او را معاف و مستوفی الممالک را بوزارت جنگ منسوب فرمودیم و خیلی میل داریم که وزرا و و کلیات نهایت مساعدت بهم دیگر معاونت کردفماستاب آسایش رفاهای و مویجات امنیت و انتظام - ممالک را بوظیف نجات خاطر ما فراهم نمایند و انشاء الله توفیق خداوندی بفرماید

آقای آقا سید خواهه کرده
 شهر ربیع الثانی ۱۳۲۰
رئیس - این هم شرح است که از طرف جناب وزیر داخل رسیده است قرائت می شود . قرائت شد قریب باین شرح (الان دستخطی از طرف بندگان اعلیحضرت هم ایرونی رسیده است که استعفاای وزراء در این موقع بلاسلطانت چندی پذیرفته شده ولی مقرر شده بود که چون شاهزاده ظفر السلطنه نهایت جد و جهه را در انصاف خود داشته اند لهذا جناب مستطاب اجل آقای مستوفی الممالک بوزارت جنگ انتصاب شده اند انشاء الله روز پنجشنبه طرف مصر برای معرفی ایشان بجلس خواهد آمد .

آقا سید حسن تقی زاده - بمناسبت صدور این دستخط مبارک خواستیم دو سطر عرض کنم و بگویم که سلطان مشروطه گذشته از رعایت نبردن قانون اساسی و ساست مستحسن و مغالفت نکردن باید خودشان هم داخل کار بشوند و معرک سلسله سادات مملکت باشند اگر سلطان ساکت به نشیند و کاری نکنند آن مقام صفر است پس سلطان در مملکت مشروطه گذشته از رعایت قانون باید داخل در پولتیک سیاسی مملکت شده و ملت را بچشم فرزندی نگاه کند چنانچه اعلیحضرت هم ایرونی در آن دستخط اول نسبت بیازماندگان و مصیبت زدگان سرحد مثل پندرو فرزند رفتار کرده و اظهار فرموده اند که ما از جشن صرف نظر کرده در این موقع با فرزندان خود دم دردم و هم ناله باشیم این گونه اقدامات از طرف سلطان نسبت بر عیالی خود موجب مزید امیدواری و چشم داشت ملت بمواطف ملوکانه خواهد بود و کمال تشکر را باید کرد جلاظر آن دستخط محضط هم است که پافشاری داخل در سیاست مملکت شده خودش که معرک و خطه جفیان امور سیاسی مملکت است ملاحظه بولتیک ممالک رسیده و وزرا را که ممالک کلان ممالک با مملکت مجلس بلکه بنامهم ملت است آنها را برقرار خواهد بود . صدور این دستخط چنین فایده اند که مملکت جوش خلق و تپش داده و با پولتیک و سیاست مملکت که وزراء و مجلس در آن خط کشی مینمودند هم را و مساعد شده بلکه درین بهیولتیک مملکت نگاه کرده مو ملاحظه فرمود که عرض میشد باید بر فرزند باشند پس آنچه ها که آجال و آزدی این ملت بوده امروزه اعلیحضرت آنرا شهود فرمودند و با طبع کلان خاطر باید با آواز بلند بملت گفت دیگر آنچه را که محصور است منظور ملت بوده بآن نایل بر خوردار گردیدند .

آقای حاج امام جمعه - بمناسبت پدر فرزندی که ما باین رهیت و سلطان است همیشه چشم داشت رهیت از سلطان خیلی است ما باید نهایت تشکر را بنماییم که همان مرتبه را که چشم داشت داشتیم بعد از این هم همین را خواهیم دید اما در باب جشن که جناب رئیس فرمودند البته این جشن رسمی است و باید ترک نشود بلکه بهتر از سالهای سابق بیاید این جشن گرفته شود و اینکه اعلیحضرت فرموده اند که مفارح جشن بیلازمانه گان و مصیبت زدگان ملتون داده شده عقبه بنده این است که همین اعلیحضرت میل فرمودند این بنده وجه آنها جلوه نمود خوب است که هم وجه عامانه بهر شایسته که ممکن فرمودند بجهت ممالک و جمعیند

و هم جشن رسمی بطور خوبی گرفته شود .
حاج سید نصرالله - در این موقع دیگر نطقی بالاتر از نطق آقای تقی زاده نمیشود در حقیقت بایه نهایت تشکر را از این موهبت اعلیحضرت هم ایرونی بعمل آورد .

مستشارالدوله - در باب جشن بنده بنده دارم و این جشن دوم است یکی اینکه از طرف ملت جشن گرفته میشود یکی هم این است که از طرف دولت بطور رسمی بعضی رسومات معمول میشود ببقیده بنده در این رسومات دولتی همانطور که اعلیحضرت مقرر فرموده اند دیگر دست زده نشود ولی بر سادات و عموم و ایات تلگراف شود که پیش از سالهای سابق از طرف ملت اقدام شده و جشن صحیحی نگرفته شود و میدانید چینی که از طرف ملت اقبال شود البته بدین آفرین و در بیشتر خواهد بود .

حاجی محمد اسمعیل آقا - اینکه اعلیحضرت فرموده اند که مراسم بیازمانه گان مقتولین شود فرض ایشان این بوده است که در قم و اهل فرزندان خودم شریک هستم و حالام ملت باید نهایت تشکر را نموده و از اعلیحضرت استعفاا نمایند که این جشن بهتر از هر ساله گرفته شود و همینطور که اعلیحضرت اظهار کمال مساعدت فرموده و ملت را بچشم فرزندی ملاحظه فرموده و انهمین طرز باید از طرف ملت هم اقدامات لازمه در گرفتن این جشن بعمل بیاید که موجب سرور و غلظت عامی ملت باشد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده با آقای مستشارالدوله هم عقیده هستم همانطور که اعلیحضرت مقرر فرموده اند باید معمول شود شاه فرموده اند که جشن معمولی دولتی گرفته نشود من عزا دارم ما نمیتوانیم بگوئیم نزا دار نباشید پس نباید این جشن گرفته شود ولی بشکرانه این موهبت که اول قدم بزرگی است که از طرف اعلیحضرت نسبت بترقی و سعادت ملت برداشته اند نهایت سعی و تقابل در جشن موهبت اعلیحضرت بایه از طرف ملت بعمل بیاید .

اسدالله میرزا - در این باب آنچه نطق شایان بود آقایان فرمودند و عقیده بنده دیگر مذاکره در این خصوص کافی است چون مطالب دیگر هم هست که باید گفتگو شود وزراء هم آمده اند خوب است تشریف بیاروند و بنایها بعضی مذاکرات لازمه بشود یا اینکه موضوعی که در روز سه شنبه معین شد مطرح شود .

رئیس - بجهت بیعتی لازم است از طرف مجلس انتصاب شده و برقی عرض تشکر بکلیاتی میبونی مشرف شوند و این هیئت را در آخر مجلس انتصاب می میکنیم حالا قانون اینجن تجارتی خوانده شود در این وقت شروع بقرائت سیم قانون آمدن تجارتی شد و در خصوص اینکه خواندن و نوشتن شرط عضویت در اینجن همای تجارتی باشد یا نباشد مذاکرات زیاد بعمل آید همه اعضا رأی گردید و بلسطریه خواندن و خوشن که شرط عضویت در اینجن ملاحظه تصویب گردید .

رئیس - چون وزراء آمده اند و باید در مجلس حضور بهم رسانند شایسته است خواندن بقی قانون از شاه محیصدم بیاید باشد برای جوو دیگر قرائت شده رای گرفته شود و چون فعلا ورود وزراء محظم بجهت دقیق طول طول در وقت صحبتات مشغول قرائت لایحه هم از طرف عموم اینجن ها رسیده است بگوئیم .